

Олена ТИМОЩУК,
orcid.org/0000-0002-7617-2189
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Харківського національного технічного університету
сільськогосподарства імені Петра Василенка
(Харків, Україна) *emarkova2017@gmail.com*

ВПЛИВ МОВНИХ БАР'ЄРІВ НА ПРОЦЕС ОВОЛОДІННЯ ІНШОМОВНИМ ПРОФЕСІЙНИМ СПІЛКУВАННЯМ СТУДЕНТАМИ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті обґрунтовано поняття «мовний бар'єр», розкрито причини появи мовної тривожності у студентів технічних спеціальностей, з'ясовано вплив мовних бар'єрів на процес оволодіння іншомовним професійним спілкуванням. Визначено набір психолого-педагогічних прийомів, що сприяють зняттю як лінгвістичних, так і психологічних бар'єрів під час вивчення іноземної мови. Розроблено рекомендації щодо впровадження цих прийомів у практику викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спілкуванням» у технічному закладі вищої освіти. Серед основних засобів зняття психологічних труднощів зазначено такі: формування позитивного ставлення до вивчення іноземної мови; створення ситуації успіху, інше ставлення до виправлення помилок; особиста зацікавленість студентів у результатах роботи; активні та інтерактивні форми іншомовного навчання при повній відмові від страхівки у вигляді рідної мови; вузькопрофесійна спрямованість отримуваних знань; диференційований підхід до студентів і т.д. Зазначено низку найбільш ефективних, із нашої точки зору, методів, які передбачають поетапне подолання мовних бар'єрів студентами технічних спеціальностей, а саме «мозкова атака» (або «мозковий штурм»), синектика, ділові ігри, груповий психотренінг, ведення мовного портфоліо, метод вирішення завдань і метод аналізу конкретних прикладів. Найбільш ефективним способом зняття мовного бар'єру визнано комунікативний підхід до навчання іноземної мови, який дає змогу враховувати особистісні якості студентів, забезпечити максимальну практику всіх мовних навичок і мовленнєвих умінь, задаючи ситуації, наближені до реальності, впливати на емоційний світ студентів, спонукати їх до спілкування іноземною мовою. Отже, в сучасних умовах зняття мовних бар'єрів є головною проблемою ефективної іншомовної підготовки і важливою умовою формування іншомовного професійного спілкування майбутнього фахівця технічної галузі.

Ключові слова: мовний бар'єр, іншомовне професійне спілкування, лінгвістичний бар'єр, психологічні труднощі.

Olena TYMOSHCHUK,
orcid.org/0000-0002-7617-2189
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Language Training
of Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture
(Kharkiv, Ukraine) *emarkova2017@gmail.com*

THE INFLUENCE OF LANGUAGE BARRIERS ON THE PROCESS OF MASTERING FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL COMMUNICATION OF TECHNICAL STUDENTS

In the article the concept of "language barrier" is substantiated, the causes of language anxiety among students of technical specialties are revealed, the influence of language barriers on the process of mastering foreign-language professional communication is discovered. A range of psychological and pedagogical techniques have been identified to help students remove both linguistic and psychological barriers in foreign language learning. Recommendations for the implementation of these techniques in the teaching of «Foreign Language in Professional Communication» at the technical university have been developed. Some of the main means of alleviating psychological difficulties are: promotion of a positive attitude to learning a foreign language; creating situations of success, other attitudes to correcting mistakes; students' personal interest in the results of their works; active and interactive forms of foreign language teaching with complete elimination of using students' native language; highly professional focus of acquired knowledge; different instructional techniques, differential approach to students, etc. A number of best practices have been identified that address language barriers for technical students in a phased manner, namely: "brainstorming", synectics, business games, group psychotraining, language portfolio management, problem solving method and case analysis method.

A communicative approach to foreign language learning is considered to be the most effective way of breaking the language barrier, which enables to take into account the personal qualities of students, to ensure maximum training of all language and speech skills by setting situations close to reality, to influence the emotional world of students, to induce them to communicate in a foreign language. Thus, in modern conditions, breaking the language barriers is the main problem of effective foreign language training and an essential condition for the formation of foreign language professional communication of the future technical specialist.

Key words: *language barrier; foreign language professional communication, linguistic barrier; psychological difficulties.*

Постановка проблеми. Соціальні, політичні, економічні зміни світового масштабу і небувала міграція народів поряд із науково-технічним прогресом відкривають нові можливості, види і форми спілкування, головною умовою ефективності яких є взаєморозуміння, діалог культур, повага до культури партнерів по комунікації. Необхідне формування культури іншомовного професійного спілкування для забезпечення розуміння мови і культури іншого народу з метою здійснення успішного практичного спілкування, а також подальшого розвитку особистості, щоб вписатися в нове культурне оточення, встановити міжособистісні зв'язки, досягти успіху в глобальному суспільстві.

Глобалізація призвела до того, що вивчення мов стало важливою умовою сприйняття полікультурної інформації та здійснення успішного міжкультурного діалогу. Необхідність володіння однією або навіть кількома іноземними мовами для сучасного фахівця будь-якого профілю стає очевидною. Це викликає надзвичайний інтерес до процесу вивчення іноземної мови і, відповідно, формування методів і форм навчання, спрямованих на найбільш ефективний результат.

Незважаючи на очевидну важливість вивчення іноземної мови в технічному закладі вищої освіти, більшість студентів демонструють недостатньо високі результати в цій області. Як показує практика, майбутні інженери відчувають труднощі у здійсненні спонтанних висловлювань іноземною мовою. Ці труднощі зумовлені різними причинами: страхом перед публічним виступом, внутрішнім очікуванням критики і насмішок, скутістю в ситуації розмови із «сильнішим» співрозмовником, нестачею словникового запасу і т.д. Усі ці факти підтверджують наявність так званого мовного бар'єру, який перешкоджає ефективному іншомовному професійному спілкуванню представників різномовних фахівців.

Отже, актуальність досліджень у цій сфері зумовлена необхідністю вирішення протиріччя між вимогами сучасного суспільства до підготовки майбутніх фахівців, здатних здійснювати комунікативні дії в ситуаціях іншомовного професійного спілкування, і системою іншомовної

підготовки в закладах вищої освіти, де б враховувався фактор мовного бар'єру під час навчання іноземної мови.

Аналіз досліджень. Аналіз праць за темою дослідження засвідчує, що мовні бар'єри ґрунтовно досліджували науковці ближнього та дальнього зарубіжжя: Г. Андреєва, Ф. Бацевич, А. Бодаєв, І. Глазкова, І. Шапочнікова, Н. Яковлева, М. Гаффі, Д. Лові, Дж. Логан, П. Мерієр, К. Вільямс та інші.

Вітчизняні вчені вивчають проблему мовних бар'єрів контексті міжкультурної взаємодії (Ф. С. Бацевич, Т. І. Грушевська, О. А. Земська, В. М. Манакин, В. Д. Попков, О. П. Сарокін, А. Г. Старостенко, С. Г. Тер-Мінасова), рамках діяльнісного підходу (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, А. Н. Леонтьєв та ін.), компетентнісного підходу (І. А. Зимня), контекстного підходу (А. А. Вербицький). У зарубіжних дослідженнях ця проблема розглядається в рамках психоаналітичних теорій розвитку особистості (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, Е. Берн, К. Левін), когнітивної психології (Дж. Келлі), гуманістичної психології (К. Роджерс). Проте причини виникнення мовних бар'єрів на заняттях з іноземної мови та способи їх подолання залишаються актуальними.

Мета статті – обґрунтувати поняття «мовний бар'єр», встановити причини їх виникнення і впливу на оволодіння іншомовним професійним спілкуванням та визначити умови подолання мовних бар'єрів у процесі вивчення іноземних мов у вищих технічних навчальних закладах.

До завдань дослідження входили такі: вивчити причини появи мовної тривожності у студентів технічних спеціальностей; з'ясувати вплив мовних бар'єрів на оволодіння іншомовним професійним спілкуванням; визначити набір психолого-педагогічних прийомів, що сприяють зняттю мовних бар'єрів; розробити рекомендації щодо впровадження цих прийомів у практику викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спілкуванням».

Виклад основного матеріалу. Процес вивчення іноземної мови в тому чи іншому освітньому середовищі – явище багаторівневе як із позиції індивіда, так і з точки зору соціальної

ситуації загалом. Вивчення іноземної мови – зіткнення з свідомістю іншого народу, адже в мові висвітлюються культура, спосіб життя, становлення нації. Це і устрій мови, і його лексична складова частина, і фонетичний елемент. Таким чином, це свого роду зіткнення з іншим світом (Тер-Минасова, 2008: 52).

Сам предмет навчання – іноземна мова – явище, найтісніше пов'язане зі свідомістю і розумовою діяльністю людини. Процес навчання спирається на психологічні, особистісні можливості, якими володіють як сам викладач, так і студенти, які вивчають іноземну мову. Мова як засіб спілкування – ключовий момент у процесі пізнання. Мовний бар'єр є однією з основних труднощів на шляху оволодіння іноземної мови та культури іншої країни.

Під мовними бар'єрами прийнято розуміти об'єктивні і суб'єктивні перешкоди, що заважають засвоєнню інформації, а також мовотворенню і, як наслідок, призводять до порушення спілкування іноземною мовою (Годованая, 2015: 39). Ми поділяємо точку зору фахівців, що мовний бар'єр – це нездатність людини, яка абсолютно не володіє або володіє певним лексичним і граматичним матеріалом, сприймати і продукувати спонтанну мову в будь-якому іншомовному середовищі внаслідок невпевненості у своїх знаннях (Глазкова, 2011; Годованая, 2015; Макаев, 2011; Полякова, 2016; Яковлева, 2003).

Поняття «мовний бар'єр» досить широко використовується в сучасній лексиці, однак не є чітко визначеним. Пов'язано це насамперед із тим, що, крім мовного бар'єру, є низка інших, схожих за змістом.

Порівняльний аналіз літератури з досліджуваної проблеми дав змогу виділити види бар'єрів в області вивчення іноземних мов: лінгвістичні, психофізіологічні, комунікативні, емоційні, соціокультурні, особистісні, вольові, ціннісно-сміслові, мотиваційні, інтелектуальні, пов'язані з саморегуляцією, когнітивні, предметно-практичні, інформаційні, технологічні, мікросоціальні, мікросоціальні та ін.

Вербальна сторона міжкультурної компетентності має складну структуру і виступає в різних стильових різновидах (різні стилі і жанри, сленг, розмовний або літературну мову, діалект та ін.) Усі ці вербальні характеристики комунікації визначають успішність або неуспішність спілкування. Тому необхідно вміти вибирати з великого арсеналу лінгвістичних засобів комунікації ті, які найбільше відповідають кожній конкретній ситуації спілкування. Мовна компетентність полягає в умі-

лому використанні загальних мовних форм, зрозумілих і доступних всім учасникам іншомовного професійного спілкування. Дуже часто в ситуаціях міжкультурної комунікації виявляється, що не всі її учасники мають однаковий обсяг мовних знань. Ця обставина і породжує так звані «мовні бар'єри», які прийнято поділяти на три основні типи: стилістичні, семантичні та фонетичні.

У контексті розв'язання завдань дослідження нас цікавлять труднощі, які виникають у студентів під час вивчення іноземної мови і часто є причиною появи бар'єрів під час іншомовного професійного спілкування. З цього погляду значний інтерес становить дослідження І. Шапочнікової (Шапочникова, 2005: 69), яка виокремила труднощі, зумовлені низкою причин, що мають лінгвістичний, дидактичний, соціокультурний, аксіологічний та особистісний характер.

Узагальнюючи наявні дослідження з цієї теми, можна умовно виділити такі види бар'єрів: лінгвістичні та психологічні. Безумовно, лінгвістичний бар'єр подолати простіше, тому що він пов'язаний з об'єктивними труднощами (недолік лексики, відсутність знань граматики, труднощі в розумінні) (Фирсова, 2013: 89). Таким чином, цей бар'єр може бути усунутий за допомогою заповнення відповідних прогалів у знаннях.

Причини психологічного бар'єру значно глибші. Перш за все, в його основі лежать різні страхи, пов'язані з особливостями темпераменту, низьким рівнем емоційної стійкості і заниженою самооцінкою. Отже, термін «мовний бар'єр» при вивченні іноземної мови – це індивідуальна, суб'єктивна неможливість використовувати ті знання, які вже є, в процесі говоріння. Це свого роду бар'єр психологічний, коли людині з якихось причин складно висловити те, що вона хоче, іноземною мовою за наявності відповідних знань.

У психологічному словнику дається таке визначення: «Бар'єр психологічний – психічний стан, що виявляється в неадекватній пасивності суб'єкта, що перешкоджає виконанню ним тих чи інших дій. Емоційний механізм цього бар'єру полягає в посиленні негативних переживань і установок – сорому, почуття провини, страху, тривоги, низької самооцінки, асоційованих із завданням (наприклад, «страх публічних виступів»)» (Краткий психологический словарь, 1985: 62).

Н. Сопілко розглядає психологічний бар'єр як вплив негативного минулого досвіду тих, хто навчається, який перешкоджає розумінню й правильній оцінці ситуацій, фактів, закономірностей, вибору способів дії, стратегій вирішення проблем, сприйняттю інновацій у навчальній діяльності,

що, насамперед, виявляється в пізнавальній та комунікативній пасивності суб'єкта навчання та унеможливує належне виконання ним навчальних завдань (Сопілко, 2008).

Під час іншомовного професійного спілкування психологічна вірогідність нерозуміння партнерів істотно зростає. Незвичні манери поведінки, логіка міркувань, порушення дистанції спілкування, типи одягу та інше можуть викликати негативні емоції щодо партнера і всієї культури, яку він представляє, і привести до невдачі весь процес спілкування. У цьому разі в суб'єкта виникає невпевненість через нездатність передбачити хід процесу комунікації і його результати. Такий психологічний стан людини в науці визнається як стрес.

У ситуації, коли невпевненість стає занадто великою, партнери найчастіше уникають спілкування або піклуються більше про те, яке враження вони справляють на партнера. В результаті вони перестають думати про мету комунікації і взаєморозуміння. Таким чином, у кожного партнера для ефективного іншомовного професійного спілкування має бути свій оптимальний рівень невизначеності.

Цей рівень допомагає встановити теорія редукції невпевненості. Вихідний її пункт полягає в твердженні, що кожен учасник іншомовного професійного спілкування прагне якомога точніше знати, чого йому варто очікувати від спілкування з представником іншої культури: позитивних чи негативних результатів, нормальної або дивної поведінки і т. д. Подолання психологічного бар'єру полягатиме в побудові комунікативних передбачень і інтерпретації дій партнера після їх здійснення.

Вважається, що всі ці фактори усувають психологічний бар'єр спілкування і формують вищий рівень психологічної сенситивності, тобто здібності відчувати і розуміти чужу культуру.

Крім того, в подоланні психологічних бар'єрів комунікації в кожного індивіда мають бути присутніми внутрішні психологічні вміння, які пов'язані зі здатністю індивіда знімати зайву напругу, мобілізуватись на оволодіння ініціативою в спілкуванні, емоційно налаштовуватись на ситуацію спілкування, вибирати адекватні форми вербального і невербального спілкування, використовувати емоції як ефективний засіб спілкування і т. д. Іншими словами, подолання цієї групи бар'єрів комунікації передбачає з'єднання суб'єктом психологічних знань про самого себе зі знаннями про партнера і про конкретну ситуацію спілкування.

Фахівці сходяться на думці, що для подолання мовного бар'єру необхідні три умови: 1) визнання

наявності бар'єру і усвідомлення причин його виникнення; 2) наявність потужної мотивації для його подолання; 3) умови і ресурси для усунення цієї перешкоди, в тому числі професійна допомога (Глазкова, 2011; Макаєв, 2011; Полякова, 2016).

У процесі багаторічної роботи в технічному університеті нами був визначений комплекс психолого-педагогічних умов, що забезпечують зняття як лінгвістичних, так і психологічних бар'єрів під час вивчення іноземної мови. Як відомо, досить складною в опануванні іноземної мови є граматики. Безсумнівно, граматичний аспект – один із найважливіших аспектів навчання іноземних мов, тому що повноцінна комунікація не може відбутися за відсутності граматичної основи. Однак сучасні комунікативно орієнтовані програми з іноземної мови в технічному вузі не передбачають ретельного навчання граматики. До того ж, як показує практика, нерідко студенти знають граматичні правила, не роблять помилок у вправах, але не вміють застосовувати ці знання в ситуаціях реального іншомовного професійного спілкування.

На наш погляд, під час відбору граматичного матеріалу в технічному університеті акцент має бути зроблений на активний продуктивний граматичний мінімум, який охоплює такі явища, як схема англійського речення, чіткий порядок слів у реченні, прийменники, спеціальні питання, неправильні дієслова, пасивний стан і т. д.

Стосовно лексичного запасу ми орієнтуємо студентів на заучування нових слів і виразів у контексті. Завдання викладача технічного вузу – навчити студентів найбільш ефективних прийомів запам'ятовування лексики (наприклад, метод мнемонічних асоціацій, підбір антонімів і синонімів і т. д.).

Під час роботи зі студентами технічних спеціальностей ми дійшли висновку, що для засвоєння лексики, особливо технічних термінів, дуже важливо максимальне залучення всіх видів пам'яті: зорової, слухової, моторної, логічної. Для розвитку навичок вільної мови з перших занять ми забезпечуємо студентів клішованими виразами, які допомагають позбутися напруги в мові і роблять її більш живою.

Наприклад, такі слова-замінники пауз в англійській мові як *well* (ну), *you know* (знаєте), *it is a sort of* (це ніби), *I mean* (я маю на увазі), *I see* (зрозуміло), *you see* (бачте), *so* (отже), *actually / in fact* (насправді) та інші допомагають триматися впевнено в розмові і надають час для пошуків влучного вербального оформлення своєї думки. І, нарешті, найскладніший аспект у процесі

навчання іноземного спілкування – сприйняття мови на слух. Прослуховування пісень, автентичних аудіоматеріалів дає змогу опанувати звуковий бік іноземної мови, її ритм, інтонацію, наголос і мелодику. Безумовно, в процесі аудіювання відбувається засвоєння лексичного складу мови та її граматичної структури.

З безлічі наукових методів навчання іноземного професійного спілкування, безперечним лідером є комунікативний метод, основний принцип якого полягає в спілкуванні в аудиторії тільки мовою, що вивчається, з першого навчального заняття. Саме комунікативний метод, інтегрований із деякими традиційними елементами викладання, є одним із найбільш дієвих способів подолання мовного бар'єру. Він передбачає максимальне занурення студента в мовний процес, що досягається за умови мінімального звернення до рідної мови. Тут важлива відсутність механічно відтворюваних вправ, замість яких варто використовувати ігрові ситуації, завдання на пошук помилок, порівняння і зіставлення, під час яких задіяна не тільки пам'ять, а й логіка, увага, вміння мислити аналітично і образно.

У процесі дослідження ми організовували практичні заняття таким чином, щоб студенти збагачували свої знання з іноземної мови, розвиваючи здатність рефлексувати, актуалізуючи власні мотиви і інтереси, знаходячи вектори реалізації отриманих знань у професійній діяльності. З урахуванням розвитку різних видів мовленнєвої діяльності (читання, письмо, говоріння, аудіювання), особлива увага приділялася сприйняттю іноземної мови на слух (аудіювання) і виступам іноземною мовою перед аудиторією (говоріння). На основі методики викладання іноземної мови нами були застосовані такі вправи: тренувальні, конструктивні, на засвоєння граматичного та лексичного матеріалу, вправи на розвиток монологічного та діалогічного мовлення, формування навичок писемного мовлення, вміння вести дискусію та ін. Оскільки технологія розвитку особистості передбачає поетапне подолання мовних бар'єрів студентами технічних університетів, на кожному пройденому етапі рівень складності завдань і вправ підвищувався.

У рамках проведеного дослідження застосовувалися такі методи подолання мовних бар'єрів: «мозкова атака» (або «мозковий штурм»), синектика, ділові ігри, груповий психотренінг, ведення мовного портфоліо, метод вирішення завдань і метод аналізу конкретних прикладів. На наш погляд, перераховані методи сприяли успішності в досягненні мети, бо вибиралися з урахуванням

того, який мовний бар'єр підлягав подоланню в результаті вивчення іноземної мови.

Висновки. Підбиваючи підсумки, підкреслимо, що в сучасних умовах перевага віддається прагматичному підходу до навчання іноземної мови, в тому числі граматиці і лексиці, що передбачає використання завдань, заснованих на принципах проблемності, непередбачуваності і націлених на генерацію ідей. Головні стратегії подолання лінгвістичних бар'єрів – грамотний підбір лексичного і граматичного мінімуму, поступовість, вивчення лексики і граматики в контексті, регулярний контроль засвоєння нового матеріалу, постійне використання його в мові.

З нашої точки зору, основні засоби зняття психологічних труднощів такі: формування позитивного ставлення до вивчення іноземної мови; створення ситуацій успіху, інше ставлення до виправлення помилок; особиста зацікавленість студентів у результатах роботи; активні та інтерактивні форми іноземного навчання при повній відмові від страховки у вигляді рідної мови; вузькопрофесійна спрямованість отримуваних знань; диференційований підхід до студентів і т.д.

Результати цього дослідження уможливили такі висновки:

1) для ефективного оволодіння усним іноземним спілкуванням необхідно усвідомити наявність мовного бар'єру і встановити його причини.

2) процес подолання мовних бар'єрів у технічному університеті заснований на формуванні прагматичної мотивації до вивчення іноземної мови;

3) успіх у вивченні іноземної мови залежить від багатьох факторів, більшість з яких знаходиться поза лінгводидактикою;

4) у сучасних умовах найбільш ефективний спосіб зняття мовного бар'єру – комунікативний підхід до навчання іноземної мови, який дає змогу враховувати особистісні якості студентів, забезпечити максимальну практику всіх мовних навичок і мовленнєвих умінь, задаючи ситуації, наближені до реальності, впливати на емоційний світ студентів, спонукати їх до спілкування іноземною мовою. Отже, в сучасних умовах зняття мовних бар'єрів є головною проблемою ефективною іноземною підготовки й умовою формування мовної компетенції майбутнього фахівця.

Наявність і подолання бар'єрів у міжкультурній комунікації визначають і підвищують рівень соціокультурної компетентності особистості, оскільки ставлять її перед необхідністю отримання нових знань про культуру партнерів,

змушують її вдосконалювати власні комунікативні навички, розвивати здатність відчувати особливості та менталітет чужої культури. Завдяки цим процесам індивід стає здатним адекватно передбачати перспективи спілкування з представниками інших культур, ефективніше досягати цілей міжкультурної взаємодії, повніше задовольняти свої духовні потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глазкова І. Я. Комунікативні бар'єри: сутність, причини появи, типологія. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : збірник наук. пр. Слов'янськ : СДПУ, 2011. № LV. Т. I. С. 250–260.
2. Годованая О. Н. К вопросу о языковом барьере при изучении иностранных языков. *Глобальный научный потенциал*. 2015. № 6 (51). С. 39–43.
3. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского; сост. Л. А. Карпенко. Москва : Политиздат, 1985. 431 с.
4. Макаев Х. Ф. Устранение языкового барьера как условие формирования языковой компетенции будущего специалиста. *Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта*. 2011. № 11 (81). С. 83–87.
5. Полякова Л. О. Условия преодоления коммуникативно-языковых барьеров в системе неязыкового высшего образования. *Современные исследования социальных проблем: электронный научный журнал*. 2016. № 1 (57). С. 23–30.
6. Сопілко Н. В. Особливості подолання психологічних бар'єрів у студентів у процесі навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Хмельницький, 2008. 20 с.
7. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва, 2008. 624 с.
8. Фирсова И. В. Языковой барьер при обучении иностранному языку. *Гуманитарные науки. Вестник Финансового университета*. 2013. № 1. С. 89–92.
9. Шапочникова И. А. Формирование готовности студентов колледжа к иноязычному общению : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Магнитогорск, 2005. 184 с.
10. Яковлева Н. В. Психолого-педагогічні умови подолання комунікативних бар'єрів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.

REFERENCES

1. Glazkova I. Ya. Komunikativni bar'eri: sutnist', prichini poyavi, tipologiya [Communication barriers: nature, causes, typology]. *Humanizing the educational process*. Slov'yans'k: SNU, 2011. № LV. T. I. pp. 250–260 [in Ukrainian].
2. Godovayana O. N. K voprosu o yazykovom bar'ere pri izuchenii inostrannykh yazykov [Addressing to the problem of language barrier in the study of foreign languages]. *Global scientific potential*. Tambov, 2015. № 6 (51). pp. 39–43 [in Russian].
3. Kratkii psikhologicheskii slovar' [Brief psychological dictionary] / edited by A. V. Petrovskogo; compiler L. A. Karpenko. M. : Politizdat, 1985. 431 p. [in Russian].
4. Makaev Kh. F. Ustraneniye yazykovogo bar'era kak uslovie formirovaniya yazykovoi kompetentsii budushchego spetsialista [Breaking the language barrier as a condition for the formation of the language competence of a future specialist]. *Scientific notes of Lesgaft University*. SPb., 2011. № 11 (81). pp. 83–87 [in Russian].
5. Polyakova L. O. Usloviya preodoleniya kommunikativno-yazykovykh bar'erov v sisteme neyazykovogo vysshego obrazovaniya [Conditions for overcoming communicative-language barriers in the system of non-linguistic higher education]. *Modern research on social issues: an electronic scientific journal*. Krasnoyarsk, 2016. № 1 (57). Pp. 23–30 [in Russian].
6. Sopilko N. V. Osoblivosti podolannya psikhologichnikh bar'eriv u studentiv u protsesi navchannya : avtopref. dis. ... kand. psikhol. nauk : 19.00.07. [Features of overcoming psychological barriers in students' learning: dis. abstract ... Cand. of Psychol. Sciences]. Khmel'nits'kii, 2008. 20 p. [in Ukrainian].
7. Ter-Minasova S. G. Yazyk i mezhkul'turnaya kommunikatsiya [Language and intercultural communication]. M., 2008. 624 p.
8. Firsova I. V. Yazykovoi bar'er pri obuchenii inostrannomu yazyku [Language barrier in foreign language learning]. *Humanitarian sciences. Journal of the University of Finance*. M., 2013. № 1. pp. 89–92. [in Russian].
9. Shapochnikova I. A. Formirovaniye gotovnosti studentov kolledzha k inoyazychnomu obshcheniyu : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08. [Formation of college students' readiness for foreign language communication : dis. ... Cand. of Ped. Sciences]. Magnitogorsk, 2005. 184 p. [in Russian].
10. Yakovleva N. V. Psikhologo-pedagogichni umovi podolannya komunikativnikh bar'eriv u protsesi vivchennya inozemnoi movi : avtopref. dis. ... kand. psikhol. nauk : 19.00.07. [Psychological and pedagogical conditions for overcoming communication barriers in foreign language learning: dis. abstract ... Cand. of Psychol. Sciences]. K., 2003. 20 p. [in Ukrainian].